

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΚΑΡΠΕΡΟΥ

Ηθογραφία και ψυχογραφία σε κείμενα
της Νέας Αθηναϊκής Σχολής

ΚΕΡΑΣΙΔΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ-ΚΑΡΑΔΗΜΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ

Β ΓΕΛ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Θέμα της εργασίας είναι ο ορισμός και η μελέτη της ρεαλιστικής ηθογραφίας και της ψυχογραφίας καθώς και ο ρόλος της περιγραφής. Αντικείμενο μελέτης αποτελούν δυο ενδεικτικά κείμενα της Νέας Αθηναϊκής Σχολής και συγκεκριμένα Το μοιρολόγι της φώκιας του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και Ο κατάδικος του Κων/νου Θεοτόκη. Στα κείμενα αυτά εντοπίζουμε ενδεικτικά χωρία στα οποία αποτυπώνεται ο ηθογραφικός και ψυχογραφικός χαρακτήρας των κειμένων, πάντα με την βοήθεια της περιγραφής.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ : Ήθη, έθιμα, ρεαλισμός, ψυχογραφία, περιγραφή, λαογραφία.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Τον όρο «ηθογράφος» τον χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να χαρακτηρίσει τον ζωγράφο Πολύγνωτο, ο οποίος απεικόνιζε το «ήθος», δηλ. τον χαρακτήρα των προσώπων στις προσωπογραφίες του. Όταν στη δεκαετία του 1880 ο όρος «ηθογραφία» παρουσιάζει αυξημένη χρήση, εμφανίζεται συνήθως ως υπότιτλος σε διηγήματα. Στην ουσία, η ηθογραφία συνιστά την ελληνική εκδοχή του ρεαλισμού και ως ένα βαθμό του νατουραλισμού, όπως αντιλαμβάνονταν αυτά τα

ευρωπαϊκά κινήματα οι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής στην Ελλάδα
.Η ηθογραφία ωστόσο σε όλες τις εκφάνσεις και εκδοχές της δεν
αποτελεί ελληνική εφεύρεση, αφού ανάλογες τάσεις εκδηλώνονται στις
περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Σημαντικοί ηθογράφοι στην χώρα μας
ήταν : ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Μιχαήλ Μητσάκης,
ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο Γρηγόριος
Ξενόπουλος, ο Κων/νος Θεοτόκης, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, ο Αργύρης
Εφταλιώτης, ο Ιωάννης Κονδυλάκης και ο Γιάννης Βλαχογιάννης.

Πάντως, το βέβαιο είναι πως τα ηθογραφικά κείμενα δείχνουν να έχουν επηρεαστεί τόσο από το θετικιστικό πνεύμα της εποχής όσο και από την επιστήμη της λαογραφίας, που χάρη στον Νικόλαο Πολίτη έχει ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται στην Ελλάδα από το 1870. Μετά το 1880 σημειώνεται αλλαγή στην θεματολογία και στον τρόπο πραγμάτευσης του υλικού από τους πεζογράφους. Ενώ κατά τα προηγούμενα χρόνια επικρατούσαν τα ρομαντικά-ερωτικά ή τα ιστορικά μυθιστορήματα, οι συγγραφείς μετά το 1880 καλλιέργησαν κυρίως το διήγημα και στράφηκαν σε θέματα από την καθημερινή ζωή της επαρχίας αρχικά και αργότερα των μεγαλουπόλεων. Η πεζογραφική παραγωγή της περιόδου χαρακτηρίζεται συνήθως με τον όρο ηθογραφία, που αναφέρεται στην πιστή αναπαράσταση των ηθών και του τρόπου ζωής μιας κοινότητας.

Χρονολογία-σταθμός θεωρείται το έτος 1883, όταν δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Εστία το πρώτο διήγημα του Γεώργιου Βιζυηνού, Το αμάρτημα της μητρός μου, ενώ ένα μήνα αργότερα προκηρύχθηκε από το ίδιο περιοδικό διαγωνισμός για συγγραφή διηγήματος. Η προκήρυξη παρότρυνε τους συγγραφείς να αξιοποιήσουν θέματα από την παραδοσιακή ζωή του λαού ή την ελληνική ιστορία και, παρόλο που τα διηγήματα που γράφτηκαν με αφορμή τον διαγωνισμό δεν ήταν όλα επιτυχημένα, ή αρκετά από αυτά δεν ήταν τόσο διηγήματα όσο συλλογή λαογραφικού υλικού, η συγκεκριμένη θεματολογία επικράτησε κατά τις επόμενες δεκαετίες με δύο γενικές κατευθύνσεις στον τρόπο αντιμετώπισης του θέματος: αφ' ενός την ωραιοποιημένη και

ειδυλλιακή απεικόνιση του αγροτικού τρόπου ζωής, με συχνή την πληθώρα λαογραφικών στοιχείων (όπως τα έργα των Γ. Δροσίνη, Κ. Κρυστάλλη κ.α.) και αφ' ετέρου τις ποικιλότερες προοπτικές, όπως η ψυχογραφία (Γ. Βιζυηνός) ή ο ρεαλισμός και ο νατουραλισμός (Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Ανδρέας Καρκαβίτσας).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ρεαλιστική ή νατουραλιστική ηθογραφική πεζογραφία ασχολείται βέβαια με τις μικρές, κλειστές κοινωνίες της υπαίθρου, αλλά με τέτοιο τρόπο που να προβάλλονται και οι σκοτεινές πλευρές τους.

Ο όρος <<ρεαλισμός>> προέρχεται από τη λατινική λέξη *res* που σημαίνει το πράγμα, το αντικείμενο, *realismus* = πραγματικότητα, ο αντικειμενισμός, η αλήθεια, ο πραγματισμός, η πραγματοκρατία. Ρεαλιστικό ονομάζεται ένα έργο, όταν παρουσιάζει, περιγράφει κ.τ.λ. τα πρόσωπα του έργου, τις πράξεις τους κ.τ.λ. ως έχουν πραγματικά και όχι με ωραιοποιήσεις, εξογκώσεις και εξιδανικεύσεις ως επιβάλλει η αισθητική του ρομαντισμού ή με κακοποιήσεις, αδιαφορία και δυσφορία, όπως επιβάλλει ο ιδεαλισμός. Η σημασία της ηθογραφίας είναι σημαντική, διότι αυτοί οι συγγραφείς μέσω των κειμένων τους αποτυπώνουν τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Επίσης, μέσω της αληθοφάνειας περιγράφεται και σκιαγραφείται το πώς λειτουργούσε η κοινωνία της τότε εποχής. Επιπλέον με αυτά οι συγγραφείς προσπαθούν να εκφράσουν τις τότε ανησυχίες τους, ώστε

να ευαισθητοποιήσουν τους αναγνώστες τους. Τέλος, οι σύγχρονοι λογοτέχνες μπορούν να συγκρίνουν τα τωρινά με τα παλιότερα ήθη, έθιμα και παραδόσεις τους.

Στη ρεαλιστική ηθογραφία η ψυχογραφία είναι πολύ σημαντική, διότι δεν φωτογραφίζει απλώς τους χαρακτήρες των έργων, αλλά προσπαθεί να μπει στην ψυχή τους, «δεν ζωγραφίζει απλώς, αλλά δημιουργεί ανθρώπους, κοινωνίες, χώρους», σύμφωνα με τον Ν. Τωμαδάκη. Γενικότερα, ο συγγραφέας λειτουργεί σε δύο επίπεδα καταγραφής:

- το ρεαλιστικό, οπότε γίνεται άριστος ηθογράφος
- το ποιητικό, οπότε γίνεται ψυχογράφος και αναζητά την ανατομία της ανθρώπινης ψυχής.

Στην ψυχογραφία πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της περιγραφής της ψυχολογικής κατάστασης των ηρώων, όπως αυτή αποτυπώνεται εξωτερικά αλλά και εσωτερικά με ποικίλους εκφραστικούς τρόπους.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Το μοιρολόγι της φώκιας

(Ενθυμειτο τα πέντε ... ήτο νέα ακόμη) : Ο Παπαδιαμάντης θίγει το θέμα της παιδικής θνησιμότητας της εποχής του , η οποία ήταν συχνή .Επίσης, όλες οι οικογένειες ήταν συνήθως πολυμελείς.

(Η γραία έκυψεν ... να πλύνει τα ρούχα): Ο συγγραφέας εδώ θέλει να δείξει τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες εκείνης της εποχής στις οικιακές εργασίες.

(δίπλα εις την χαμηλήν . . . το Κοχύλι): Εδώ ο λογοτέχνης θέλει να δείξει ότι τα παιδιά της εποχής του βρίσκονταν σχεδόν όλη τη διάρκεια της μέρας με τους φίλους τους και έπαιζαν ελεύθερα στη γειτονιά ή στη θάλασσα.

(Της είχαν μείνει μόνον . . . εντός της Μεσογείου): Τότε τα περισσότερα νέα αγόρια ξενιτεύονταν για να βρουν εργασία ή εργάζονταν ως ναυτικοί , με σκοπό να αποφύγουν την φτώχεια.

Ο Κατάδικος

(Μαζί τους δενχάρη του): Τότε οι περισσότεροι κατάδικοι, εάν είχαν καλή διαγωγή, μπορούσαν να αποφυλακιστούν χαριστικά.

(Και θα καλυτερέψει... του αλλουνού υπουργείου): οι συνθήκες ζωής των κρατουμένων ήταν άθλιες και επικρατούσε διαφθορά στους κόλπους των ιθυνόντων

(η κατηγορία ... μου στοίχισε): όπως και σήμερα έτσι και τότε, η ψευδομαρτυρία ήταν σύνηθες φαινόμενο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΨΥΧΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Το μοιρολόγι της φώκιας

(κατέβαινε ... μοιρολόγι) (Ενθυμειτο ... αχόρταστος) Η ψυχολογική κατάσταση της γριάς Λούκαινας ήταν πολύ ασχημη , γιατί είχε χάσει πολλά μέλη της οικογένειάς της , γι' αυτό τραγουδούσε ένα πένθιμο μοιρολόγι .

Ο Κατάδικος

1)(Ο Τουρκόγιαννος έτρεμε ...τον έπνιγε): Παρατηρούμε τη σωματοποιημένη ταραχή του Πέποννα , καθώς σιγά- σιγά αποκαλύπτεται το μυστικό του.

2) (και ζαλισμένος ...στις πλάτες του): η κακή ψυχολογική κατάσταση του Πέποννα αποτυπώνεται με τον καλύτερο τρόπο με την λεπτομερή περιγραφή του από τον αφηγητή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Λυκείου (σχολικό βιβλίο)*
- *Mario Vitti, Η ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας, εκδ. Κείμενα*
- *Απ. Σαχίνη , Το νεοελληνικό μυθιστόρημα, εκδ. Γαλαξίας*
- *filologein.blogspot.gr*
- *fotodendro.blogspot.com*
- *www.greeklanguage.gr*
- *blog.sch.gr/stratilio/archives*